

ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑

๑๑/๐๔/๕๕

ศิลปวัฒนธรรมสาร

สำนักศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

๕๑ หมู่ ๕ ตำบลท่าช้าง อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี ๒๒๐๐๐

ปราโมทย์ สุวรรณ

รวบรวม

วันสงกรานต์

ประวัติวันสงกรานต์

ความหมาย

คำว่า สงกรานต์ มาจากภาษาสันสกฤตว่า ส-กรานต แปลว่า ก้าวขึ้น อย่างขึ้น หรือ ก้าวขึ้น การย้ายที่ เคลื่อนที่ คือพระอาทิตย์ย่างขึ้นสู่ราศีใหม่ หมายถึงวันขึ้นปีใหม่ ซึ่งตกอยู่ในวันที่ ๑๓, ๑๔, ๑๕ เมษายน ของทุกปี แต่วันสงกรานต์นั้นคือ วันที่ ๑๓ เมษายน เรียกว่า วันมหาสงกรานต์ วันที่ ๑๔ เป็น วันเนา วันที่ ๑๕ เป็น วันเถลิงศก

ความหมายของคำที่เกี่ยวข้องกับวันสงกรานต์ มีดังนี้

สงกรานต์ ที่แปลว่า “ ก้าวขึ้น ” “ อย่างขึ้น ” นั้น หมายถึง การที่ดวงอาทิตย์ขึ้นสู่ราศีใหม่ อันเป็นเหตุการณ์ที่เกิดทุกเดือน ที่เรียกว่าสงกรานต์เดือน แต่เมื่อครบ ๑๒ เดือนแล้วอย่างขึ้นราศีเมษอีก จัดเป็นสงกรานต์ปี ถือว่าเป็นวันขึ้นปีใหม่ทางสุริยคติในทางโหราศาสตร์

มหาสงกรานต์ แปลว่า ก้าวขึ้นหรืออย่างขึ้นครั้งใหญ่ หมายถึงสงกรานต์ปี คือปีใหม่อย่างเดียว กล่าวคือ สงกรานต์หมายถึงทั้งสงกรานต์เดือนและสงกรานต์ปี แต่มหาสงกรานต์หมายถึงสงกรานต์ปีอย่างเดียว

วันเนา แปลว่า “ วันอยู่ ” คำว่า “ เนา ” แปลว่า “ อยู่ ” หมายความว่า เป็นวันถัดจากวันมหาสงกรานต์มา ๑ วัน วันมหาสงกรานต์เป็นวันที่ดวงอาทิตย์ย่างสู่ราศีตั้งแต

ปีใหม่ วันเนาเป็นวันที่ดวงอาทิตย์เข้าที่เข้าทางในวันราศีตั้งต้นใหม่เรียบร้อยแล้ว ก็อยู่ประจำที่แล้ว

วันเถลิงศก แปลว่า “วันขึ้นศก” เป็นวันเปลี่ยนจุลศักราชใหม่ การที่เลื่อนวันขึ้นศกใหม่มาเป็นวันที่ ๓ ถัดจากวันมหาสงกรานต์ก็เพื่อให้หมดปัญหาว่า การย่างขึ้นสู่จุดเดิมสำหรับต้นปีนั้นเรียบร้อยดีไม่มีปัญหาเพราะอาจมีปัญหาติดพันเกี่ยวกับชั่วโมง นาที วินาที ยังไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ที่จะเปลี่ยนศก ถ้าเลื่อนวันเถลิงศกหรือวันขึ้นจุลศักราชใหม่มาเป็นวันที่ ๓ ก็หมายความว่าอย่างน้อยดวงอาทิตย์ได้ก้าวเข้าสู่ราศีใหม่ ไม่น้อยกว่า ๑ องศาแล้ว อาจจะใช้เข้าองศาที่ ๒ หรือที่ ๓ ก็ได้ ฯลฯ

ตามตำนานกล่าวว่านางเทพธิดาสงกรานต์มี ๗ องค์ เป็นบุตรของท้าวกบิลพรหม ชื่อว่า ทูษะ ประจำวันอาทิตย์ โคราด ประจำวันจันทร์ รากษส ประจำวันอังคาร มณฑา ประจำวันพุธ กิริณี ประจำวันพฤหัสบดี กิมิทา ประจำวันศุกร์ มโหทร ประจำวันเสาร์

ตำนานวันสงกรานต์

ตำนานของสงกรานต์นี้มีปรากฏในศิลาจารึกที่วัดพระเชตุพนว่า

เศรษฐีคนหนึ่งไม่มีบุตร บ้านอยู่ใกล้กับนักเลงสุรา นักเลงสุรามีสองคนมี ผิวเนื้อเหมือนทอง วันหนึ่งนักเลงสุรานั้นเข้าไปกล่าวคำหยาบช้ำต่อเศรษฐี เศรษฐีจึงถามว่าเหตุใดจึงมาหมิ่นประมาทต่อเราผู้มีสมบัติมากนักเลงสุราจึงตอบว่า ถึงท่านมีสมบัติก็ไม่มีบุตรตายแล้วสมบัติก็จะสูญเปล่า เรามีบุตรเห็นว่าประเสริฐกว่า ท่านเศรษฐีมีความละอายจึงบวงสรวงพระอาทิตย์ พระจันทร์ ตั้งอธิษฐานขอบุตรถึงสามปีก็มิได้มีบุตร อยู่มาถึงวันนักขัตฤกษ์สงกรานต์ พระอาทิตย์ยกขึ้นสู่ราศีเมษ เศรษฐีจึงพาปรีวารไปยังต้นไทรอันเป็นที่อยู่แห่งฝูงนกทั้งปวงริมฝั่งน้ำ จึงเอาข้าวสารล้างน้ำเจ็ดครั้งแล้วหุงขึ้นบูชาพระไทร ประโคมพิณพาทย์ตั้งอธิษฐานขอบุตร พระไทรมีความกรุณาจึงเหาะไปเฝ้าพระอินทร์ พระอินทร์ จึงให้ธรรมาบาลเทวบุตรลงมาปฏิสนธิในครรภ์ภรรยาเศรษฐี เมื่อคลอดแล้วจึงให้ชื่อธรรมาบาลกุมาร ปลูกปราสาทเจ็ดชั้นให้อยู่ที่ใต้ต้นไทรริมฝั่งน้ำนั้น กุมารเจริญขึ้นก็รู้ภาษาคน แล้วเรียนไตรเพทจบเมื่อ อายุได้เจ็ดขวบได้เป็นอาจารย์บอกมงคลการต่าง ๆ แก่มนุษย์ทั้งปวง

ในขณะนั้นโลกทั้งหลายนับถือท้าวมหาพรหมและกบิลพรหมองค์หนึ่งว่าเป็นผู้แสดงมงคลแก่มนุษย์ทั้งปวง เมื่อกบิลพรหมทราบจึงลงมาถามปัญหาธรรมบาลกumar สามข้อ สัญญาไว้ว่าถ้าแก้ปัญหาได้จะตัดศีรษะบูชาถ้าแก้ไม่ได้จะตัดศีรษะธรรมบาลกumar เสีย ปัญหาที่ว่า ข้อ ๑ เช้าราศีอยู่แห่งใด ข้อ ๒ เที่ยงราศีอยู่แห่งใด ข้อ ๓ ค่ำราศีอยู่แห่งใด ธรรมบาลขอผลัดเจ็ดวัน

ครั้นล่วงไปได้หกวัน ธรรมบาลกุมารก็ยังคิดไม่ได้ จึงนึกว่าพรุ่งนี้จะตายด้วยอาญา ท้าวกบิลพรหมไม่ต้องการจำจะหนีไปซุกซ่อนตายเสียดีกว่า จึงลงจากปราสาทไปนอนอยู่ใต้ต้นตาลสองต้น มีนกอินทรีสองตัวผัวเมียทำรังอาศัยอยู่บนต้นตาลนั้น ครั้นเวลาค่ำนางนกอินทรีจึงถามสามีว่า พรุ่งนี้จะได้อาหารแห่งใด สามีบอกว่าจะได้กินศพธรรมบาลกumar ซึ่งท้าวกบิลพรหมจะฆ่าเสีย เพราะทายปัญหาไม่ออก นางนกกถามว่า ปัญหาอย่างไร สามีจึงบอกว่า ปัญหาว่าเช้าราศีอยู่แห่งใด เที่ยงราศีอยู่แห่งใด ค่ำราศีอยู่แห่งใด นางนกกถามว่าจะแก้อย่างไร สามีบอกว่า เช้าราศีอยู่ที่หน้า มนุษย์ทั้งหลายจึงเอาน้ำล้างหน้า เวลาเที่ยงราศีอยู่ที่อก มนุษย์ทั้งหลายจึงเอาเครื่องหอมประพรมที่อก เวลาค่ำราศีอยู่ที่เท้า มนุษย์ทั้งหลายจึงเอาน้ำล้างเท้า

ธรรมบาลกุมารได้ยินคั้งนั้นก็กลับไปปราสาท ครั้นรุ่งขึ้นท้าวกบิลพรหมมาถามปัญหาธรรมบาลก็แก้ตามที่ได้อินมา ท้าวกบิลพรหมจึงตรัสเรียกเทพธิดาทั้งเจ็ด อันเป็นบริจาริการพระอินทร์มาพร้อมกันแล้วบอกว่า เราจะตัดศีรษะบูชาธรรมบาลกumar ศีรษะของเราถ้าจะตั้งไว้บนแผ่นดินไฟก็จะไหม้ทั่วโลก ถ้าจะทิ้งขึ้นบนอากาศ ฝนก็จะแล้ง ถ้าจะทิ้งในมหาสมุทรน้ำก็จะแห้ง จึงให้ธิดาทั้งเจ็ดนั้นเอาพานมารับศีรษะ แล้วก็ตัดศีรษะส่งให้ธิดาองค์ใหญ่ นางจึงเอาพานมารับพระเศียรบิดาไว้แล้วแห่ทำประทักษิณรอบเขาพระสุเมรุ ๖๐ นาที แล้วก็เชิญประดิษฐานไว้ในมณฑปถ้ำคันธูรีเขาไกรลาส บูชาด้วยเครื่องทิพย์ต่าง ๆ พระเวสสุกรรมกั้นกัณฐิณแล้วด้วยแก้วเจ็ดประการชื่อภควดีให้เป็นที่ประชุมเทวดา เทวดาทั้งปวงก็นำเอาถาดมูลาดลงมาล้างในสระอโนดาตเจ็ดครั้งแล้ว แจกกันสังเวद्यทุก ๆ พระองค์ ครั้นถึงครบกำหนด ๓๖๕ วัน โลกสมมติว่า ปีหนึ่งเป็นสงกรานต์นางเทพธิดาเจ็ดองค์ จึงผลัดเวรกันมาเชิญพระเศียรท้าวกบิลพรหมออกแห่ประทักษิณเขาพระสุเมรุทุกปี แล้วกลับไปเทวโลก ที่จารึกในวัดพระเชตุพนมีใจความดังกล่าวมานี้

คุณค่า ความสำคัญ

ประเพณีสงกรานต์ถือเป็นประเพณีการเฉลิมฉลองวันขึ้นปีใหม่ของไทยมาแต่โบราณ ประชาชนจะจัดให้มีกิจกรรมที่ถือปฏิบัติเป็นกิจกรรมของชุมชนและสังคม ที่ทุกเพศ ทุกวัย และต่างฐานะ สามารถสมัครสมานในงานเทศกาลนี้ แสดงออกด้วยความพร้อมเพรียงในการเตรียมทำความสะอาดบ้านเรือนวัด ความพร้อมใจในการทำบุญให้ทาน เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว เป็นการแสดงความกตัญญูตเวทิตาต่อบรรพบุรุษและพุททการสงฆ์ การสรงน้ำพระ รดน้ำขอพรผู้ใหญ่ การเล่นรื่นเริง เช่น การเล่นพื้นบ้าน พื้นเมืองต่าง ๆ และสิ่งที่เป็นการเล่น ซึ่งแสดงถึงเอกลักษณ์ของเทศกาลนี้คือ การเล่นสาดน้ำของหนุ่มสาวและเด็ก ด้วยน้ำใจไมตรี สภาพการณ์ดังกล่าวนี้นำไปสู่ความเกื้อกูลผูกพันด้วยสายใยของวัฒนธรรมที่เป็นมรดกเก่าแก่ของไทยเรา

ประเพณีสงกรานต์ นับเป็นประเพณีที่มีคุณค่าต่อครอบครัว ชุมชน สังคม และศาสนา กล่าวคือ

๑. **คุณค่าต่อครอบครัว** ทำให้สมาชิกของครอบครัวได้มีโอกาสมาอยู่ร่วมกัน เพื่อแสดงความกตัญญูตเวทิตา เช่น ลูก – หลาน มารดน้ำขอพรจากบิดา มารดา ปู่ย่า ตายาย และมอบของขวัญให้แก่ท่านเหล่านั้น รวมทั้งมีความกตัญญูตเวทิตต่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วด้วยการทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้
๒. **คุณค่าต่อชุมชน** ทำให้เกิดความสมัครสมานสามัคคีในชุมชน เช่น ร่วมกันทำบุญทำทานพบปะสังสรรค์สนุกสนาน รื่นเริงร่วมกัน
๓. **คุณค่าต่อสังคม** ทำให้มีความเอื้ออาทรต่อสิ่งแวดล้อม ด้วยการช่วยกันทำความสะอาดบ้านเรือนวัดวาอาราม ที่สาธารณะ ตลอดจนอาคารสถานที่ของหน่วยงานต่าง ๆ
๔. **คุณค่าต่อศาสนา** ช่วยกันทำนุบำรุงพระศาสนา คือ การทำบุญตักบาตร หรือเลี้ยงพระการปฏิบัติธรรมฟังเทศน์ การสรงน้ำพระ

โดยเฉพาะปีนี้เป็นโอกาสดีที่ทางสำนักศิลปวัฒนธรรมและพัฒนาชุมชนร่วมกับกองกิจการนักศึกษา ได้ร่วมกันจัดกิจกรรมสืบสานประเพณี สรงน้ำพระ รดน้ำผู้ใหญ่ โดยมีท่านอดีตรองอธิการบดี ท่านอธิการบดี อาจารย์อาวุโสที่เคยมีอุปการะคุณต่อมหาวิทยาลัย และถือว่าเป็นผู้ใหญ่ที่เราควรจะต้องแสดงออกซึ่งวัฒนธรรมอันเป็นแบบอย่างที่ดีงามแก่นุชนรุ่นหลังต่อไปสมควรที่เราจะต้องร่วมกันแสดงน้ำใจในครั้งนี้